

חסביב לשולחן

עורך – הרב שלמה רוזנשטיין

עלון שבועי לבני הישיבות סביב נושא הפרשה בעיון בהלכה באגדה ובסוסר

משולחן גבוה

הרב מאיר שולביץ

עיקרי הענין

הקמת בית מדרש

א[מקור העניין.

בפרשת וישלח, (יז) וַיִּעֲקֹב נָסַע סִפְתָּהּ וַיֵּבֶן לוֹ בַּיִת וַלְמִקְנָהּוּ עֲשָׂה סֶכֶת עַל פְּנֵי קָרָא שֵׁם הַמָּקוֹם סֶכֶת: ובתרגום יונתן בן עוזיאל, וּבָנָא לֵיהּ בֵּי מְדַרְשָׁא. ולכאורה מניין לן שמיירי בבית המדרש אולי הכוונה שעשה בית לעצמו, ומצאתי בחיד"א בחומת אנך במדבר פרשת בלק, שכתב וז"ל ועניני הנשמה קבע וכמו שפירשו בפסוק ויבן לו בית בעה"ב ולמקנהו קניני העה"ז עשה סוכות דרך עראי ע"כ. וכן כתב כאן במלבי"ם, ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכות, לו לעצמו בנה בית קבוע שישב שם ויעבוד את ה', אבל למקנהו וקנינו עשה רק סכות ארעי, כי העסק במקנה וקנין היה אצלו טפל וארעי, כסוכה שהיא דירת עראי: **ובספר דגל מחנה אפרים** פירש כאן, שהולך לבית תפילה, וז"ל: ויעקב נסע סכתו ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות (לג, יז). יש לפרש על דרך סכותה בענן לך מעבור תפילה (איכה ג, מ"ד) והוא שרמזו ויעקב נסע מן סכותה בענן ולכך **ויבן לו בית היינו בית תפילה** כמו שכתוב (ישעיה נ"ו, ז) כי ביתי בית תפילה וגוי והבן עכ"ל: ונראה דהכל אחד שבנה בית לעבוד את ה' בתורתו ובתפילתו.

ב[כפייה לבנות בית המדרש.

בשו"ע או"ח סי' קנסע"א: כופין בני העיר זה את זה לבנות בית הכנסת. וכתב הביאור הלכה והוא הדין בית המדרש. ולדעת הזוה"ק (בשלח נ"ט ב, נשא קכ"ו א) בנייתו הוא בכלל מצות עשה ד'ועשו לי מקדש' דכל ביה כנישתא דעלמא מקדש איקרי. וראה עוד שדי חמד מערכת ב' אות מ"ג, ועיי"ש עוד שיטות בזה דיש סוברים שאין בו שום מ"ע אפילו מדרבנן וי"א שהוא מדרבנן. וכתב בסידור הרב (שער החנוכה ד"ה מזמור שיר) "וגם בחינת הארה וההמשכה הזאת שהיתה בביהמ"ק נמשכה ונתפשטה גם בגלות ישראל אחר החורבן בכל בתי כנסיות ובתי מדרשות שמתפללים שם, וכמ"ש ואהי להם למקדש מעט וכו', וכל ביה עשרה שכינתא שריא ולתפילה בעי עשרה, וכשיהיה בנין מוכן בקדושה לזאת האסיפה יהיה שם כמו בחינת משכן ומקדש, והיינו מעט מזעיר מאותה הארה והגילוי שהיה בביהמ"ק וכו',

עיינן שם שהאריך בזה. ולא דווקא במקום שאין בית כנסת או בית מדרש, אלא אף אם ישנו בישוב ההוא ביהכ"נ וביהמ"ד, אלא שהוא צר מהכיל את הקהל, או שהוא בריחוק מקום באופן שקשה לזקנים וחלשים ללכת לשם לתפילות מידי יום ביומו, ג"כ בכלל המצוה הנ"ל וההלכה דכופין זה את זה. עיינן פתחי תשובה חו"מ סי' קס"ב סק"ז, ערוה"ש סעי' א', ותורף דבריהם דהיינו שאין ביהכ"נ מכיל את כולם, אבל אם יכול להכיל אלא שצר המקום אי אפשר לכופו, שיכול לומר לדידי לא צר, וע"ע שו"ת אג"מ ח"ב סי' מ"ו דלהרבות בתי כנסת כדי שיוכלו כולם להתפלל בציבור ולענות קדושה וברכו ולשמוע קריה"ת ולא ימנעו מחמת ריחוק מקום עדיפא ממעלת ברוב עם, דאפושי בקדושה עדיף (אך בתנאי שלא יסגר ביהכ"נ קבוע עקב פתיחת עוד ביהכ"נ. והנה בזמננו כתב הגר"י בלוי"א זצ"ל צדקה ומשפט הל' ביהכ"נ פ"א הערה א', שאין בכוחנו לכפות להוציא מעות, ואין הכפיה אלא בדברים, אך יש לזהר מהלבנת פני חברו, ורק יש לציין ולהדגיש מהחיוב שיש לכל אחד ואחד להשתדל למצוה זו בגופו ובממונו, ולזכור דברי הרבינו בחיי (בכד הקמח ערך ביהכ"נ) "כל הבונה כותל אחד ואפילו דבר מועט ואפילו יקבע שם מסמר אחד לצורך ביהכ"נ או תיקונו הרי זו זכות גדולה", וכל המוסיף מוסיפים לו מן השמים.

ג[יופי בית המדרש.

צריך להשתדל שיהיה ביהכ"נ וביהמ"ד נאה יותר מבתי המגורים. וכתב המ"ב סק"ה: שנאמר לרומם בית אלקינו. לרומם' לשון חשיבות הוא כדכתיב 'ארוממך ה'', ולכן צריך להקפיד עד כמה שאפשר שיהיו בתי כנסיות ומדרשות נאים יותר מכל הבתים שבשכונה ראה בספר חסידים אות תקל"ה ראוי לבית הכנסת שיהא יותר יפה משום בית של יהודים בעיר. וכלשון הרמב"ם (סופ"י מהל' איסורי מזבח הי"א) "והוא הדין לכל דבר שהוא לשם האל הטוב שיהיה מן הנאה והטוב ואם בנה בית תפילה יהיה נאה מבית ישיבתו". ומותר ומצוה לסייד ביהכ"נ וביהמ"ד כבנייני מלכים, ואין צריך לשייר אמה על אמה בלתי סיד זכר לחורבן. סי' תק"ס ביה"ל ד"ה שאין.

ד[קדושת בית הכנסת ובית המדרש.

כ' השר"ע או"ח בסי' קנ, סעי' א', שר"ע: בתי כנסיות ובתי מדרשות אין נוהגין בהם קלות ראש וכו'. כי הם נקראים מקדש מעט כמו דכתיב ואהי להם למקדש מעט,

מין שר התורה

רבינו הגר"ח קניבסקי שליט"א

הראוי לייסד ישיבה

ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורות לפניו גשנה, וברש"י, ומ"א להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה. לכאורה טפי הו"ל לשלוח את לוי שנתבדך ביורו משפטיו ליעקב ותורתך לישראל, או את יששכר דכתיב גביה יששכר חמור גרם ויששכר באהליך, ובדה"א (י"ב ל"ב) כתיב ומבני יששכר יודעי בינה לעתים לדעת מה יעשה ישראל וגו'.

ברם נראה דבכדי להקים ולייסד ישיבה צריך להיות מסוגל לכך, ולוי ויששכר אע"ג שישבו ולמדו לא היו מסוגלים לכך, ורק יהודה שהיה מלך היה מסוגל ושייך לכך. אמנם אח"כ מינה יעקב את לוי לראש הישיבה כמבואר מלשון הרמב"ם ובפ"א מהל' ע"ז ה"ג ויעקב אבינו למד בניו כולם והבדיל לוי ומינהו ארש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם וצוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה כדי שלא ישתכח הלימוד, אך עכ"פ לייסד את המקום וכיו"ב, לזה צריך תכונות של מלך, ולכן שלח את יהודה בדוקא.

(טעמא דקרא)

החזקת ישיבה

כשעמדתי לנסוע לארה"ב למטרת החזקת ישיבה אחת, שאלתי להרב שליט"א מה לומר לציבור, ואמר לי: תגיד להם שנפסק בשו"ע (יו"ד סי' רמ"ט סעיף ט"ז) "יש מי שאומר שמצות ביהכ"נ עדיפא ממצות צדקה", וב"ש בית המדרש שגדול הוא מביהכ"נ, "ומצות צדקה לנערים ללמוד תורה כו' עדיף ממצות בית הכנסת", ע"כ. וכאן יש את שני הדברים גם בית המדרש וגם נערים ללמוד תורה, יש לכל אחד צדקות וחיובים - אבל זה קודם לצדקה.

(דרך שיחה)

החזקת כמה מקומות או מקום אחד

שאלה: שמעתי מחכ"א כי היה גביר אחד שהפריש סכום גדול על דעת גדולי הדור, ולמה שהם יגידו - יתנו הכסף, והנ"ל נכנס אל מן הקהלות יעקב זצ"ל וסיפר לו מהעניין, והשיבו כי הצדקה החשובה ביותר היא החזקת תורה, כשנשאל לאיזו החזקת תורה, השיבו: חיידדים של תשב"ד. אח"כ שאל מן זצ"ל להנ"ל היכן הוא לומד, והשיבו בבריסק אצל הגר"ד, ואמר לו: אם כן גם הוא צריך ליהנות ממנו זה ושוב שאל את פי מן הגר"א מ"ש שך זצ"ל, וגם השיבו כן, כי עדיף להחזקת תורה - חיידדים של תשב"ד, ושאלו הנ"ל: חיידדים שאין לוקחים כספי מדינה אם יש להם דין קדימה? וענהו שבוודאי כן הוא.

השאלה היא אם צריך לתת הכל לחיידד אחד או שמא עדיף לחלק לכמה חיידדים, כי הרמב"ם כתב שעדיף לחלק להרבה עניים מאשר לתת הכל לעני אחד, אכן כל סברת הרמב"ם היא כי ע"י כך תרבה בו מידת הנדיבות, וזה שייך רק כשנותן משלו.

תשובה: נכון, ובאלו הכי הרמב"ם מדבר כשכולם שוים, אבל אם יש מן שנוצר יותר וצריך ליתן לו הרבה - ע"ז לא דיבר הרמב"ם.

(דרך שיחה)

ובמקדש כתיב ואת מקדשי תיראו שיהא מוראו של השוכן בה עליו (- מ"ב סק"א). ועוד מצינו בתורת כהנים (פ' בחוקותי) "והשימותי את מקדשיכם וכו' לרבות בתי כנסיות ובתי מדרשות", ומצינו מחלוקת גדולה (עיין כל השיטות וההוכחות מראשונים ואחרונים בשדי חמד כללים מערכת ב' אות מ"ג, שר"ת מהרש"ם ח"א סי' י', שר"ת חזון נחום סי' א' אות ז', שר"ת יב"א ח"ז סי' כ"ד. וע"ע לקמן סי' קנ"ב אות א' לענין איסור נתיצה מביהל"נ וביהמ"ד דיש הסוברים דאף דמורא וכבוד ביהל"נ הוא מדרבנן מ"מ איסור נתיצה מה"ת הוא) אם מורא וקדושת ביהל"נ וביהמ"ד הוא מן התורה או אינו אלא מדרבנן וקרא אסמכתא בעלמא, ובדברי הראשונים מצינו ראיות לכאן ולכאן, ובספר יראים (סי' שכל"ד) כתב מפורש שהוא מן התורה, אך אעפ"כ הסכימו גדולי האחרונים וביניהם שר"ת מהר"י בי רב (סי' ה') דנקטינן למעשה שקדושת בתי כנסת ובתי מדרש מדרבנן, ולכן כתב (שם) דכל ספק שיפול בזה אזלינן לקולא. עיין שד"ח שם בשם הרבה פוסקים, ומה שיש עוד להוסיף דברי הפמ"ג מ"ז סק"א דס"ל כן, וכן מסקי בפשיטות בשר"ת דברי חיים ח"א סי' ג', שר"ת בית שלמה סי' כ"א, שר"ת בית יצחק ח"ב י"ד קונט"א סי' א' אות ד', שר"ת מהרש"ם שם, וכן הכריע בשר"ת שבה"ל ח"ג סי' י"ג וח"ה סי' כ"ה ושור"ת יב"א שם. אמנם אין למהר ולהקל בשופי כי מצינו לכמה מגדולי הפוסקים דנקטי שהוא מן התורה, וביניהם החיי אדם כלל י"ז סעי' ו', המב"ט בקרית ספר פ"א מהל' בית הבחירה ה"ד, וכן הכריעו בשר"ת רב פעלים ח"ב סי' כ' ושור"ת מהר"ץ דושינסקי ח"א סי' ט"ז. וכתב הפמ"ג דע, שגם העזרת נשים יש בה קדושה, ויש לנהוג שם כבוד כמו בביהל"נ וביהמ"ד, אם כי קדושתה פחותה מעט, ואם לומדים שם תורה או מתקיימים שם מניני תפילה יש בה קדושת ביהל"נ וביהמ"ד לכל דבר וענין. פמ"ג א"א סק"א (אסור לשחוט גם בעזרת נשים) ומפורש בספרו ראש יוסף (מגילה כ"ח א) דעזרת נשים יש להחמיר בה כביהל"נ גופא, אשל אברהם בוטשאטט (דמסתפק בזה), שר"ת שואל ומשיב מהדו"ק ח"ב סי' כ"ב, שר"ת בית יצחק שם, שר"ת בית שלמה ח"א סי' כ"ח, שר"ת אבני נזר סי' ל"ג (דיש בה קדושה אך לא ממש כקדושת ביהל"נ), ערוה"ש סי' קנ"ד סעי' ז' (ביהל"נ של נשים יש עליה קדושת ביהל"נ כיון שנשים מתפללות שם), שר"ת מהר"ש ענגיל ח"ג סי' פ"ח, שר"ת מהרש"ם ח"א סי' י', שר"ת תשורת ש"י סי' תקמ"ה (מדאסר הרמ"א בס"י פ"ח לנדה ליכנס שם), שר"ת ערוגת הבושם סי' כ"ז, שר"ת אמרי יושר ח"ב סי' י"ב, שר"ת בית ישראל סי' כ"ד (דאסור לדור בעזרת נשים איש ואשתו), שר"ת צור יעקב סי' קנ"ב (דאסור בעזרת נשים כל עניני שחוק וקלות ראש וכו' כמו בביהל"נ), שר"ת מנח"י ח"ז סי' ח', שר"ת שבה"ל ח"ה סי' כ"א ועוד, וכל זה דלא כחכמת אדם כלל פ"ו סעי' ט"ו שכותב בפשיטות שאין לעזרת נשים קדושה כלל, ועיין משנת יוסף סי' י"ט דצ"ל דאין כוונתו שאין בו קדושה כלל, אלא קדושה קלישתא מביהל"נ. ועיין עוד לקמן סי' קנ"ב אות ג' מענין להרחיב גבולות העזרת נשים על חשבון ביהל"נ, ובס"י קנ"ג אות י"ח בענין לבנות בשחם עזרת נשים חדר לצורך משרד ושאר דברי חולין ובית הכסא.

ה] איסור קלות ראש.

אין נוהגין בהם קלות ראש, כגון שחוק והיתול ושיחה בטילה. ובזוה"ק (פ' תרומה ופ' ויקהל) מפליג מאד בחומר העיון וזל"ק "מאן דמשתעי (מדבר דברי חולין) בבי כנישתא אנהיג קלנא בשכינתא, ועל דא מתעכבי ישראל בגלותא, ולית ליה חולקא באלקי ישראל", וקדמונינו בספרי המוסר הוסיפו עוד דברים מבהילים על

'הקמת בית מדרש'

יעקב אבינו 'עמוד התורה'. על הפסוק: 'ויתרוצצו הבנים בקרבה' מביא רש"י את דברי המדרש: 'כשהייתה עוברת על פתחי תורה של שם ועבר יעקב רץ ומפרכס לצאת הייתה עוברת על פתח ע"ז עשו מפרכס לצאת'.

מביא שם ה'שפתי חכמים' שהרצון של עשו ושל יעקב לצאת 'לא היה בשביל יצרו אלא מפני שהיה רוצה לצאת ולשוב אל מינו וטבעו כי כל דבר מתעורר אל טבעו וכן יעקב מתעורר אל רוח הקודש'. כבר בבטן אימו יעקב נמשך אל טבעו לרוח הקודש לתורה הקדושה וכשעברה רבקה על פתח בית המדרש של שם ועבר מיד רץ לצאת.

'ויגדלו הנערים' מביא רש"י דברי המדרש רבה: "כיוון שנעשו בני שלש עשרה זה פירש לבתי מדרשות וזה פירש לעבודה זרה" ויעקב איש תם יושב אהלים'. 'אהלים' מביא רש"י דברי המדרש רבה: 'אהלו של שם ואהלו של עבר'. יעקב קבע מושבו בבית המדרש.

רבנו ה'מכתב מאליהו' במאמר 'מדות האבות' מביא: 'כתב שם המהר"ל בגור אריה שהאבות הן הן המרכבה שלימה. כי אחר שהיו שלשה אבות והן אבות העולם הן הן המרכבה שלימה בכלל'. יצחק ורבקה ידעו והבינו שעתידו של בנם יעקב לעלות בתורה ויראת שמים ויקיים 'שבתי בבית ד' כל ימי חייו' עד שדמותו תהיה חקוקה בכסא הכבוד.

מובא בשם הסבא זצ"ל מקלם מרן רש"י שלכן רצה יצחק שליעקב לא יהיו שום מפריעים בעבודת ד'. שלא יהיה לו עסק עם הבלי העולם הזה, שאותם רצה לתת לעשו מפני שהוא איש שדה איש מגושם והוא יחזיק את יעקב ויהיה הדבר הזה טוב לשניהם. אבל אמנו רבקה היא הכירה את בנה עשו כי אי אפשר לסמוך על טוב ליבו שיתמוך ביעקב לכן אמרה ליעקב שייקח את הברכות מאביו.

כיוון שכך עשה יעקב ויצחק מסר לו את הברכות. נאלץ יעקב לברוח אל מפני עשו אל לבן הארמי בחרן. יעקב אבינו יוצא מבאר שבע ובדרכו לחרן 'ויפגע במקום וילן שם' וישכב במקום ההוא' מביא רש"י דברי המדרש: 'לשון מיעוט, במקום ההוא שכב, אבל י"ד שנים ששמש בבית עבר לא שכב בלילה שהיה עוסק בתורה'.

יעקב ממשיך להיות 'איש תם יושב אהלים' לפני שהוא הולך ללבן לשאת אישה הוא נמשך לבית המדרש. הוא לומד תורה בבית מדרשם של שם ועבר, בהתמדה יומם ולילה, ארבע עשרה שנה ורק לאחר מכן יוצא בדרכו לחרן.

קפצה לו הדרך 'ויפגע במקום' הר המוריה 'וילן שם' ויחלום והנה סולם מוצב ארצה... והנה ד' ניצב עליו ויאמר' יעקב אבינו מקבל את ברכת ד' 'הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה ולזרעך' 'והיה זרעך כעפר הארץ' 'ושמרתך בכל אשר תלך' 'והשיבותיך אל האדמה הזאת' כשהוא עמוס בכל ההבטחות 'ויקץ יעקב משנתו'. מביא המדרש: 'אמר רבי יוחנן ממשנתו' גם 'שנתו' של יעקב הייתה 'משנתו' לימוד תורה.

אחרי שיעקב אבינו מקים את ביתו עם לאה ורחל והשפחות ומשלים את עבודתו אצל לבן הוא יוצא מבית לבן בפדן ארם 'לבוא אל יצחק אביו ארצה כנען'. בדרך הוא פוגש את עשו אחיו. עשו מקבל מיעקב את מנחתו והם נפרדים לדרכם. עשו שב לשעיר 'ויעקב נסע סכתה'. מייד כשיעקב מגיע לסוכות 'ויבן לו בית ולמקנהו עשה סכת' התרגום יונתן בן עוזיאל כותב: 'ואתעכב תמן תריסר ירחי שתא ובנא ליה בי מדרשא'. יעקב שכולו תורה 'שלם בתורתו שלא שכח תלמודו בבית לבן' לא מחכה עד שגיע ליצחק אביו הוא מתעכב בדרך, הוא חייב 'בית מדרש' עם ריתחא דאורייתא הוא בונה 'בית מדרש' במבנה קבע ולא בסוכות.

יעקב לומד תורה עם בניו. הוא זוכר באיזו סוגיא עסק עם בנו יוסף כאשר שלח אותו לראות את שלום אחיו הרועים. גם בחלוף השנים והצרות הוא רואה את 'העגלות' ששולח לו יוסף, 'ותחי רוח יעקב'. הוא מבין שגם יוסף לא שוכח תלמודו.

כאשר מתממשת הגזירה ויעקב נאלץ לרדת מצרימה כנראה למשך זמן ארוך הוא מייד פועל להכין 'בית מדרש' במקום בו יגור. 'ואת יהודה שלח לפניו אל יוסף להורת לפניו' מביא רש"י התנחומא: 'לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה' מוסיף ה'שפתי חכמים': 'מדכתיב 'להורת' חסר וי"ו שניה, יש בו אותיות תורה'.

יעקב עמוד התורה דואג שגם בניו ילמדו תורה ב'בית מדרש'. הרמב"ם בהלכות תלמוד תורה כותב: 'ועקב אבינו למד בניו כולם, והבדיל לוי ומינהו ראש והושיבו בישיבה ללמד דרך השם ולשמור מצות אברהם, וציווה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי, ממונה אחר ממונה, כדי שלא ישתכח הלימוד'.

המחבר בתחילת סימן קנ"ה כותב: 'אחר שיצא מבית הכנסת ילך לבית המדרש ויקבע עת ללמוד' ו'בבאור הלכה' שם: 'והנה עצם הלימוד, אף שהוא לומד ביחיד, הוא גם כן מקיים מצות עשה של תלמוד תורה. מכל מקום לכתחילה מצוה להדר כל מה שיכול ללמוד בחבורה שעל ידי זה יש כבוד שמים יותר'.

נתחזק בלימוד תורה בבית המדרש ונודה לקב"ה 'ששם חלקנו מיושבי בית המדרש ולא שם חלקנו מיושבי קרנות' 'כי אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד'

חומרת העוון הזה, והעונש הנורא של חורבן בתי כנסיות ומדרשות עקב עוון זה, והשכר הגדול של מי ששומר פיו שלא לדבר בבתי כנסיות ובתי מדרשות. עיין ראשית חכמה שער היראה אות מ"ג ואילך, וברוקח "המדבר בביהכ"נ וכו' קורא אני עליו על כל שכני הרעים וכו' והוא משיג גבול הבורא, והמדבר עושה כאילו הופך אליו עורפו וכו', מי ביקש זאת מידכם רמוס חצרי" וכו', וז"ל החיד"א ז"ע בספרו פתח עינים "המדבר שיחת חולין בביהכ"נ טוב לו שלא יבוא כל עיקר כי הוא חוטא ומחטיא והשטן מקטרג ואומר היום קצר לו לדבר עד שממתין לשעת התפילה", ובספה"ק אור הישר למהר"ם פאפירש ז"ע עמוד העבודה פ"ט "מי שמדבר דברי חול בביהכ"נ אוי לו שמראה פירוד אוי לו שגורע האמונה אוי לו שאין לו חלק באלקי ישראל ואפילו הוא לאחר התפילה ומגרש השכינה משם, כי אין לה (לשכינה) דירת מנוחה בעם גלותה כי אם בבתי כנסיות שבישראל ובעבור זה שנתן קולו בביהכ"נ כבבתי טרטיאות שלהם ובדברים בטלים מכרכת השכינה בעוה"ר לנוד ולהתגרש אוי לו אוי לנפשו, ועונשו שגם הוא יבוא בידי אכזרים אשר לא ימצא מנוחה ומרגוע לנפשו רחמנא לשיזבן מענשן דילהון לכן כל בעל נפש יחוש לעצמו ואז תאיר נשמתו באור החיים", וע"ע פלא יועץ מערכת ביהכ"נ וכה"ח סק"ח, ועקב קוצר היריעה קצרנו כי יש עוד בזה הרבה בספרי מוסר (וכל זה אפילו שלא בשעת התפילה וקריה"ת, והמדברים דיבורי חול בשעת התפילה וקריה"ת גדול עוונם מנשוא וגוערים בו, כדאייתא בשו"ע סי' קכ"ד סעי' ז', ועיין שם בעזה"י, וידועים דברי התו"ט שגזירות ת"ח ת"ט נגרמו עקב אי הזהירות מלדבר בעת התפילה ותיקן מי שבירך עם כל הברכות האמורות בתורה לנזהר (בכך), ובכלל דבריהם בתי מדרשות שמתפללים בהם תמידין כסדרן, דבכלל מאתיים מנה, וכמבואר בביה"ל סעי' ג' ד"ה. וכתב בערוך השלחן (סעי' ה') ומה שעכשיו מקילים שלא בשעת תפילה וקריה"ת לדבר בביהכ"נ וביהמ"ד דיבורים של חול ונעשה כהיתר, משום שסומכים על שיטת הרמב"ן ודעימיה דבתי כנסיות שבחז"ל על תנאי הן עשויות אפילו בישובן לדברים שמוכרחים בכך, ואנו חושבים זה להכרח כל אחד לפי ענינו עכתו"ד, אבל מה נאמר לגבי בתי כנסיות ומדרשות בארץ ישראל. אמנם בתי מדרשות הפרטיים שנעשו בתנאי מפורש בשעת הקמתם שלא יחול עליהם קדושת ביהכ"נ וביהמ"ד אלא בית ועד לת"ח וכו"י היה לימוד זכות בזה. אך גם בנידון כזה לא הותרה הרצועה לגמרי, כי הרי ארון קודש וספרי תורה ומקום תורה ותפילה, ואף אם נתיר שיחת חולין לצורך דבר המועיל לפרנסה וכדו', דיבורים בטלים וכ"ש שחוק וליצנות ודאי יש בו משום זלזול בקדושת המקום ובקדושת ספרי תורה, וכ"ש בשבת קודש שנוסף חטא על פשע וגובל בחילול שבת ר"ל. עיין שו"ת להורות נתן ח"א סי' ו' דאף בהיתר דעל תנאי לא הותר דברים בטלים שחוק וליצנות.

הגאון רבי יצחק סורוצקין שליט"א
ראש ישיבת מעלו ומתיבתא דליקווד

עניני מעלת הקמת בימ"ד וישיבה

א] בפרשת ישלח (לג יז) ויבן לו בית ולמקנהו עשה סוכות על כן קרא שם המקום סוכות, ובאור החיים הקשה וכי בשביל שעשה שם יעקב סוכה יקרא למקום סוכות.

ונראה דבתרגום יונתן כתב ובנא לי' בי מדרשא ולגיתו עבד ממלן, הרי פי' ויבן לו בית היינו בית מדרש, והנה ז"ל הרמב"ם בפ"ג מהל' ת"ת ה"ז שמא תאמר עד שאקבץ ממון אחזור ואקרא עד שאקנה מה שאני צריך ואפנה מעסקי ואחזור ואקרא, אם תעלה מחשבה זו על לבך אין אתה זוכה לכתרה של תורה לעולם, אלא עשה תורתך קבע ומלאכתך עראי, עכ"ל.

ונראה לפ"ז שזה יעקב בנה בית קבוע לבית המדרש וסכת עראי למקנהו, ענינו שהתורה הי' הקביעות שלו, ומלאכה שלו דהיינו המקנה הי' עראי כסוכה שהיא דירת עראי, וקרא את המקום סוכה להורות שהקביעות היא עוה"ב ועוה"ז היא פרודור בפני עוה"ב.

ונראה דזהו הביאור בדברי המור באו"ח דיו"ט של סוכות נתקן כנגד יעקב, דכתיב ולמקנהו עשה סוכות, וקשה מה החשיבות שיעקב עשה סוכות למקנהו שבשביל זה נשב בסוכות בחג הסוכות, וגם מהו הקשר בין הסוכות שעשה יעקב למקנהו, ובין חג הסוכות. ולהמבואר אתי שפיר, שיעקב עשה סוכות ודירת עראי לעוה"ז, והקביעות שלו תורה ועוה"ב ובשביל זה זכינו לחג הסוכות, דענינו של היו"ט סוכות שעוה"ז היא דירת עראי, והתכלית היא עוה"ב ועוה"ז אינו אלא פרודור בפני עוה"ב.

(גבורת יצחק סוכות)

ב] הגר"א בעיר השירים (ז' ח') פירש שקדושת בהכ"נ ובהמ"ד הוא כקדושת א"י. והנה ינו"ש שכנס"י שואלת מהקב"ה איך אתנהג בגלות בחו"ל שאוכל להתקיים בתוך שרי האומות שהם נגדיים לי, והקב"ה עונה שחרגיל את הקטנים בתוך בתי מדרשות שירגילו עצמם לתורה שאז הם דומים כאילו הם בא"י למעלה מן המזלות.

והנה יעקב אבינו שלח יהודה לפניו אל יוסף להורות לפניו גושנה (בראשית מו כח), ופירש"י, ומ"א להורות לפניו לתקן לו בית תלמוד שמשם תצא הוראה. ולפי המבואר י"ל שיעקב כשהי' צריך לירד למצרים, הי' ירא היאך יתקיימו בתוך המצרים והשרים המוגדן להם, לכך שלח יהודה לתקן לפניו בית תלמוד שכאשר יהיו תמיד בבית המדרש, אז יהיה דומה כאילו הם בא"י.

והנה בבראשית מ"ז כ"ז כתיב וישב ישראל בארץ מצרים ויפרו וירבו מאוד, ופירש התרגום יונתן ובנו להון בתי מדרשין, וי"ל בביאור הקשר לויפרו וגו' עם וישב ישראל, עפ"מ ש"כ הגר"א באסתר (ג, ז) ובשיר השירים (א, ו) שאין מזל לישראל ברקיע וכל המזלות הם כנכרים לישראל, והיינו שעפ"י המזלות לא היה ראוי להיות בן לאברהם אבינו ע"ה, כמ"ש בשבת (קנ"ו א') ראיתי באצטגנינות שלי שאינו ראוי להיות לי בן, אך הקב"ה הגביה אותו למעלה מן המזלות ואמר לו (בראשית ו ה) הבט נא השמימה וספר הכוכבים אם תוכל לספור אותם, ויאמר לו כה יהיה וזרעך (תנחומא שופטים סי"א) ולכן כשהן צדיקים הם למעלה מן המזלות, אבל כשהן יורדין, יורדין עד לעפר שאין להם חלק במזלות, עכ"ד.

ולפי"ז נראה דכתיב וישב ישראל, שבנו בתי מדרשות והרגילו את בניהם שישבו בבתי מדרשות תמיד, שיהיו כאילו הם בא"י למעלה מן המזלות, וכיון שהיו למעלה מן המזלות, פרו וירבו מאוד, וכדכתיב הבט נא השמימה וספר הכוכבים וגו' כה יהיה וזרעך.

(גבורת יצחק ברכות)

ג] בפרשת ויגש, וישב ישראל בארץ מצרים בארץ גושן, ובת"י ויתב ישראל בארעא דמצרים ובנו להן בתי מדרשין, דדריש מלת וישב מלשון ישיבה ובית מדרש. ועי' ביומא כ"ח ב' דמימיהן של אבותינו לא פרשה ישיבה מהן, אברהם אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ואברהם זקן בא בימים, יצחק אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ויהי כי זקן יצחק, יעקב אבינו זקן ויושב בישיבה היה, שנאמר ועיני ישראל כבדו מזוקן. והנה הסאטמר רב זצ"ל שאל מאיפה יודעים ממלת ישיבה שקאי על מקום תורה כמו בית מדרש. ונראה דיסוד של מקום תורה להרבות בישיבה, וכמו דאמרינן בנדה דף ע' ב' מה יעשה אדם ירבה בישיבה וימעט בסחורה וכו'.

(רנת יצחק תליתאה בראשית)

(גבורת יצחק סוכות)

קדושת בית המדרש

בתי כנסיות ובתי מדרשות נקראים מקדש מעט וכדברי הגמ' במגילה (כ"ט ע"א) עה"פ "ואהי להם למקדש מעט" (יחזקאל י"א) "אמר רבי יצחק אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות שבבבל" וכתב בס' יראים (סימן שכ"ד) שקדושתם היא מדאורייתא וז"ל "כתוב ויראת מאלוקיך, בהכנס אדם לביהמ"ד או לביהמ"ד שיהנה בהם כבוד ומורא ומצינו שנקראו מקדש". אמנם דעת הר"ן בפ"ג דמגילה שחכמים הם שהטילו קדושה על בית הכנסת וביהמ"ד. (עי' שדי חמד מערכת ב' אות מ"ג משכב"ז).

מובא במסכת מגילה כ"ו ע"ב שמותר לעשות מבית כנסת בית מדרש אבל לא מבית מדרש בית כנסת, וכך פסק הרמב"ם פ"א מהל' תפילה הי"ד ובשו"ע או"ח סימן קנ"ג סעי' א'. **קדושת בית המדרש גדולה מקדושת בית הכנסת** דבית המדרש הוא מקום המיוחד לתורה וביהמ"ד הוא מקום שרת מתפללין בו ואם יעשו מביהמ"ד ביהמ"ד יבטלו את התפילה שהיתה שם ואם יעשו מביהמ"ד ביהמ"ד יבטלו את הלימוד שהיה בו, והיות וקדושת ביהמ"ד שלומדים בו גדולה יותר לכן מותר לשנות ביהמ"ד לביהמ"ד ולא להיפך דמעלין בקודש ואין מורדין.

המגן אברהם סימן קנ"ג ס"ק א' כתב להסתפק האם מותר לעשות מביהמ"ד בית המדרש ליחיד בביתו דהרי נפסק בשו"ע או"ח סימן קנ"א סעי' ב' בשם יש אומרים דבית מדרש של יחיד בביתו אין לו קדושה כל כך, או דנאמר דגם בית מדרש ליחיד מותר לעשות מביהמ"ד, וכתב להוכיח ממה שנפסק באו"ח סימן צ' ס"י"ח דבית המדרש קבוע קדוש יותר מביהמ"ד ומצוה להתפלל בו יותר מביהמ"ד, וברמ"א הוסיף שם אפילו בבית מדרש של יחיד, ומשמע דגם בית מדרש של יחיד קדושתו גדולה וכתב להעיר ע"כ בס' גזע ישי סימן רי"ג דאין ראייה ממש"כ בסימן צ' דמה שכתוב שם שמותר ליחיד להתפלל בבית מדרשו הקבוע לו בביתו ואפילו ביחיד לא משום דאפילו ביהמ"ד דיחיד קדוש יותר מביהמ"ד, אלא מדובר ביחיד שתורתו אומנתו ומשום ביטול תלמודו בעת יציאתו מבית מדרשו ללכת לביהמ"ד לכן עדיף שיתפלל בבית מדרשו, אבל לענין לעשות מביהמ"ד בית מדרש ליחיד יש לומר דאסור כיון דאין קדושת בית המדרש של יחיד בביתו חמור כ"כ כמבואר באו"ח קנ"א ומש"כ שמותר לשנות מביהמ"ד לביהמ"ד מדובר בביהמ"ד דרבים. ולכן כתב בגזע ישי דאסור לשנות מביהמ"ד לביהמ"ד של יחיד ודלא כמג"א, וכדבריו פסקו בא"ר סימן קנ"ג ובערוך השולחן קנ"ג סעיף א', ומביא רא"י מדברי הגמ' במגילה ג' ע"ב דת"ת דיחיד קל מעבודה וכש"כ מתפילה שהיא במקום עבודה. בס' פתח הדביר קנ"ג מביא שכ"כ בחידושי המאירי למגילה פרק בני העיר וז"ל "בית מדרש קבוע **והוא של רבים** קדושתו גדולה מביהמ"ד". וכך פסק המשנ"ב קנ"ג סק"א. בשו"ת כתב סופר או"ח סימן י"ח כתב דביהמ"ד דיחיד היא קדושה שווה לביהמ"ד דרבים ואם מותר לשנות מקדושה אחת לקדושה אחרת כיצא בו, כמו"כ מותר לשנות מביהמ"ד של רבים לביהמ"ד דיחיד. וכתב בס' צדקה ומשפט פרק י"ג אות ל"ו דמה שמותר לשנות מביהמ"ד לבית מדרש דיחיד דזו"קא בחדר שייחודו ללמוד בו ואינו משתמש שם לדברים אחרים, אבל במה שקבע עצמו ללמוד באחד מחדריו ואינו נמנע מלהשתמש בו דברים אחרים לכו"ע אין בו קדושה. וכתב בשו"ת קרן לדוד סימן ל"ז דמה שאסרו לשנות מבית מדרש לבית כנסת היינו שיפסיקו ללמוד בו אבל אם ימשיכו ללמוד בו במה שגם יתפללו בו אין בזה הורדה מקדושה. וכן לאידך גיסא מה שמותר לשנות מביהמ"ד לביהמ"ד היינו שיפסיקו להתפלל בו. ע"י ביו"ד סימן רנ"ט ס"ב דצדקות שהתנדבו לביהמ"ד יכולים לשנות לביהמ"ד אפילו אם יש ע"ז מעכבים. בשו"ת מהרי"ז ענין סימן ע' כתב דלא הותר לעשות מביהמ"ד ביהמ"ד רק כמו שהיה בזמן הש"ס שביהמ"ד היה מקום מיוחד ללימוד תורה והיו מתפללין שם כדי שתהיה במקום הזה, אבל בזמנינו שביהמ"ד מיוחד גם לתורה ולתפילה וביהמ"ד שלנו לומדים ג"כ לפרקים אסור לעשות מהם בית המדרש, וכך מובא בבאר היטב סימן קנ"ג בשם ס' דבר שמואל דביהמ"ד שלנו שקובעים שם מדרש ללמוד שם דינו כביהמ"ד. (עי' תורת חיים (פעסט) קנ"ג ס"ב ובשו"ת מהרשדים יו"ד סימן קמ"ב).

וכתב להעיר בשו"ת דברי סופרים סימן ט"ו מדברי הגמ' ברכות ח' ע"א "א"ר חסדא מ"ד "אהוב ד' שערי ציון מכל משכנות יעקב" "אהוב ה' שערים המצוינים בהלכה יותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו דאמר ר' חייא מיום שחרב ביהמ"ק אין לו להקב"ה אלא ד"א של הלכה", ולכאורה יש לפשוט ספיקת הגמ"א דמותר לעשות מביהמ"ד ביהמ"ד

דיחיד ומובא בגמ' (שם) דאב"י היה יחיד ואמר שהוא התפלל איהו שהיה לומד בביהמ"ד דיחיד ומשמע דהוא חשוב יותר מאשר ביהמ"ד. אולם י"ל כמו שהביא בנתיב חיים בשם מהרש"א בח"א דביהמ"ד קבוע ליחיד שמשם יצא הוראה זה בודאי קדוש יותר מביהמ"ד, וע"כ אב"י דהיה מאיר לכל הגולה באור תורתו ביהמ"ד שלו עדיף מביהמ"ד, אבל ביהמ"ד מסתם יחיד אינו קדוש כמו ביהמ"ד. ואולי זה מה שדייק הרמב"ם בלשונו בהלכות תפילה פרק ח' - וחכמים גדולים לא היו מתפללין רק במקום שהיו **עוסקים** בתורה ולא כתב שהיו **לומדין**, דעוסקין בתורה הוא בטורח וביגיעה לברר הלכה כמש"כ הט"ז או"ח סימן מ"ז.

בשו"ת בני דוד או"ח סימן ע' מביא בשם ג"א דזה דאין לעשות מביהמ"ד ביהמ"ד הוא דזו"קא באם הביהמ"ד קיים אולם אם נהרס ביהמ"ד ואין כאן רק המקום פנוי י"ל דמותר לעשות ממקום הפנוי מביהמ"ד ביהמ"ד. אולם רק המקום פנוי י"ל דמותר לעשות ממקום הפנוי מביהמ"ד ביהמ"ד. אולם דחה דבריו דאף שהביהמ"ד נהרס קדושתו קיים כמו שהיה מקודם, וע"י בגמ' מגילה דף כ"ח שביהמ"ד שחבר יש בו קדושה, א"כ י"ל גם לענין ביהמ"ד דאף שנחרב יש בו קדושה כמו שהיה להם מקודם (עי' שו"ת מהר"ם מלובלין סימן נ"ט ובשו"ת פני יחושע סימן ד'), וא"כ אין לבנות באותו מקום ביהמ"ד ובפרט לא כניסה לביהמ"ד מאותו מקום, רק יש עצה שימכרו מקום ביהמ"ד ויצא המקום לחלוין וא"כ יכולים לבנות כרצונם. ע"י שו"ת פני מבין או"ח סימן ל"ו שדן בקהל שקבלו דמי ביטוח בעד ביהמ"ד שנשרף אם מותר לבנות בדמים ביהמ"ד ע"י"ש.

בשו"ת מהר"ש ענגיל ח"ז סימן ל"א כתב לדון האם מותר להשכיר בית תלמוד תורה להשתמש בו תשמיש של חול. וכתב דודאי בית המיוחד לת"ת בודאי יש בו קדושה אף אם אין מתפללין בו שמה בציבור וכמפורש במגילה דף ג' דת"ת דרבים עדיף מעבודה ובפרט ת"ת של תש"ב"ר שהוא הבל שאין בו חטא, וכן מפורש בסימן צ' דמי שעוסק בתורה בקביעות עדיף שיתפלל במקום שלומד אף שביהמ"ד יש ענין של "ברב עם הדרת מלך" ורואים שמקום הקבוע לתורה עדיף להתפלל מאשר ביהמ"ד, א"כ פשוט דמקום הקבוע לת"ת דרבים יש בו קדושה אף אם אין מתפללין בו וסתם ביהמ"ד שבזמן הש"ס לא היה מיוחד רק לת"ת ועכ"ז גדולה קדושתו, ולכן נראה שאסור להשכיר אותו מקום דעדיין עומד בקדושתו. אולם בשו"ת לבושי מרדכי מהדורא תנינא או"ח סימן מ' כתב במפורש דאין חדר לתש"ב"ר בכלל ביהמ"ד, אולם אפ"ל דאה"נ לפי דבריו אין לזה קדושת ביהמ"ד אבל אולי קדושת ביהמ"ד יש שהרי מסתבר דהיו מתפללין באותו מקום. (עי' שו"ת מהרש"ג ח"ג סימן קט"ז ובס' משנת יוסף הלכות ביהמ"ד סימן כ"ה).

והנה בגמ' מגילה כ"ו ע"ב מובא מחלוקת בענין זה לדעת רב פפי משנים מביהמ"ד ביהמ"ד ולא מביהמ"ד לביהמ"ד, אולם דעת רב פפא אחרת, ולכאורה צריך להבין דעת רב פפא הרי מובא בגמ' מגילה כ"ז וקידושין מ' דנמנו וגמרו דתלמוד גדול לכן ביהמ"ד שקבוע ללמוד תורה עדיף קדושתה מביהמ"ד שמייוחד רק לתפילה, ומבואר במס' מכות ד"י מאי דכתיב "שמחתי באומרים לי וגו'" מתי ימות דוד ויבנה בנו שלמה בית הבחירה ונבוא לשם, וא"ל הקב"ה כי טוב יום בחצרך דתורה עדיף מבנין ביהמ"ק והקרבנות קרבנות וא"כ מה דעת רב פפא, וכתב בס' מרפא לנפש סימן מ"ז להסביר לפי דברי הגמ' בברכות מ"ז שר"א שחרר עבדו, ומקשה הגמ' הרי יש איסור לעולם בהם תעבדו, ומתרת הגמ' מצוה שונה, ומקשה הגמ' והרי הוא מצוה הבאה בעבירה, מתרת הגמ' מצוה של רבים שונה הדבר, וכתבו התוס' אע"ג דתפילה דרבנן מ"מ כיון דשל רבים הוא דוחה דלעולם בהם תעבדו. וברא"ש כתב דהוא דאורייתא משום דע"י קדושה וברכו מקיימים מצות ונקדשת, וביאר בתפארת שמואל אע"ג דעיקר חיוב קדושה וברכו ותפילה דרבנן מ"מ מה שעושים אותה בציבור בזה מקיימין מצוה דאורייתא, ומשמע מזה דמצוה דרבים אפילו אם בעצם מעלתה קטנה מ"מ ע"י שהיא מצוה דרבים עולה מעלתה לגבי מצוה אחרת, וע"כ סובר רב פפא דביהמ"ד שמתפללין בה בציבור ומקיימין בה מצות ונקדשת שגדולה מעלתה מביהמ"ד שמקיימים בה מצות ת"ת, ונכון שגם בביהמ"ד לומדים רבים, כבר כתבו התוס' יומא ד"ו גבי תומאה הותרה בציבור דדוקא מצוה שמתקיים רק ע"י צירוף דרבים שאחד מוציא ידי חובת רבים נקרא קרבן ציבור אבל קרבן פסח אעפ"י שהרבה עושים אותה יחד מ"מ כיון שכל אחד עושה לעצמו לא נקרא של רבים וה"ה לגבי לימוד ברבים בביהמ"ד, ורב פפי חולק ע"ז דלמעשה כח לימוד התורה עדיף מאשר כח תפילה. (עי' שו"ת תפארת ידידיה סימן ח' שו"ת מנחת שי (שור) ח"ב סימן ו').

הנושאים הבאים
וישב- הסעודות
בחנוכה, ענינא דיומא.
מקץ- הפסקה.

מכון ירושלים

אוצר מפרשי התורה

אוצר כל הפירושים והביאורים על התורה
 בעריכה תמציתית וייחודית
 להשיג בהנויות המפרים

מדרשים, נפתר,
 ראשונים, אחרונים, חסידות

אשת חיל